

PHÁT TRIỂN RDA

ĐỂ THAY THẾ AACR2

NGUYỄN MINH HIỆP, BA., MS.

GD Thư viện ĐH Khoa học Tự nhiên
ĐHQG TP. Hồ Chí Minh

Mục đích của thư viện là kết nối thông tin với người sử dụng. Ngay từ khi thư viện hiện hữu trên trái đất này, con người đã biết cách sắp xếp và tổ chức tài liệu thế nào để người sử dụng có thể tiếp cận với thông tin. Sau khi Melvil Dewey thành lập trường đào tạo ngành thư viện đầu tiên trên thế giới tại Đại học Columbia, Hoa Kỳ vào năm 1887, đánh dấu nghề thư viện trở thành một ngành học – khoa học thư viện, một môn học quan trọng đầu tiên ra đời nhằm giúp con người sắp xếp và tổ chức tài liệu tốt hơn được giảng dạy, đó là **“Biên mục – Cataloging”**. Từ đó ngành biên mục phát triển không ngừng. Lịch sử biên mục gắn liền lịch sử phát triển thư viện.

Vào những thập niên 1950 và 1960, mục lục phiếu là hệ thống tra cứu thư viện phổ biến nhất. Nhiều chuẩn thư tịch đã được sử dụng và phổ biến rộng rãi trên phạm vi liên quốc gia để đáp ứng yêu cầu biên mục tập trung và chia sẻ thông tin trong những hệ thống mục lục liên hợp. Một Bộ quy tắc biên mục nổi tiếng ra đời trong bối cảnh đó, chính là Bộ Quy tắc biên mục Anh-Mỹ **“AACR – Anglo-**

American Cataloging Rules” do Hiệp hội Thư viện Anh Quốc và Hiệp hội Thư viện Hoa Kỳ soạn thảo và xuất bản vào năm 1967 thành những văn bản riêng của Vương quốc Anh và Bắc Mỹ. Được duyệt lại thành một văn bản chung vào năm 1978 với tên chính thức là **“AACR2 – Anglo-American Cataloging Rules, Second Edition”**. Được hầu hết các thư viện lớn trong các quốc gia nói tiếng Anh chấp nhận và được dịch thành nhiều ngôn ngữ khác. Vào năm 1988, Bộ quy tắc biên mục này được duyệt lại khá quy mô, nhưng mức độ chỉnh sửa chưa đủ tiêu chuẩn để trở thành ấn bản lần thứ ba, nên vẫn mang tên **“AACR2R – Anglo-American Cataloging Rules edition 1988 revision”** tạm dịch là **“Quy tắc biên mục Anh-Mỹ ấn bản lần thứ hai có duyệt lại”**. Năm 2002 được duyệt lại bao gồm phần mở rộng chương 12 cho *tài nguyên liên tục – continuing resources* (thay thế cho tên gọi trước đây là *ấn phẩm liên tục – serials*) Bộ quy tắc này mang tên **“AACR2 2002 – Anglo-American Cataloging Rules edition 2002”** vẫn được dùng rộng rãi cho đến ngày hôm nay.

AACR ra đời trong bối cảnh bắt đầu tin học hóa. Với nhu cầu in phiếu mục lục bằng máy tính cũng như trao đổi dữ liệu thư tịch qua mạng máy tính sau này khiến người ta đã nghĩ ra rằng cần phải có một chuẩn biên mục mà máy tính có thể đọc được. UNESCO là tổ chức đầu tiên cho ra đời chuẩn biên mục máy đọc được CCF – Common Communication Format với một phần mềm miễn phí đã từng được sử dụng rộng rãi trên phạm vi toàn cầu, đó là CDS/ISIS. Tuy nhiên Thư viện Quốc hội Mỹ khai sinh ra chuẩn biên mục MARC – Machine Readable Cataloging phản ánh đầy đủ chi tiết của AACR nhanh chóng trở nên phổ biến hơn. Với tính chất chi ly của AACR2 được thể hiện qua một khổ mẫu phức tạp MARC 21 khiến người ta gặp nhiều khó khăn trong biên mục, thế nhưng công việc này hoàn toàn đáp ứng yêu cầu trao đổi dữ liệu thư tịch nhằm kết nối các kho dữ liệu trên thế giới với nhau qua một hệ thống mục lục truy cập công cộng OPAC – Online Public Access Catalog. Với hoạt động của một thư viện truyền thống và nhu cầu chỉ trao đổi dữ liệu thư tịch thì cách mô tả và truy cập dữ liệu như trên là hợp lý. Cách trao đổi dữ liệu này được gọi là hình thức liên biến (analog). MARC 21 và AACR2 quả thật đã nổi bật trong môi trường liên biến này.

Tuy nhiên ngày nay hoạt động thông tin thư viện đang diễn ra trong môi trường điện tử hay môi trường số (digital). Dữ liệu được đóng gói và trao đổi rời rạc, hình tượng như một chiếc kim giây trên đồng hồ điện tử, nhảy từng giây một; chứ không chạy liên tục theo kiểu liên biến của chiếc kim giây của đồng hồ cơ học. Kiểu trao đổi trong môi trường số ngày nay không chỉ có dạng thư tịch mà bao gồm mọi phương tiện: toàn văn, hình ảnh, âm thanh,

hình ảnh động, vv... Đây là một kiểu trao đổi dữ liệu dạng “*container*” không đòi hỏi những thủ tục quá chi ly như AACR2.

Do đó, tất yếu là AACR2 phải được thay đổi. Tại Hội nghị thường niên Hội thư viện Hoa Kỳ ALA năm 2004, Ban chỉ đạo biên soạn AACR (JSC) quyết định chỉnh sửa và duyệt lại AACR2 thành AACR3, sẽ được xuất bản vào năm 2007, với mục tiêu:

- Những quy tắc sẽ tiếp tục dựa trên những nguyên tắc và bao gồm những thuộc tính của tất cả các loại hình tài liệu.
- Sẽ được sử dụng toàn cầu, nhưng sẽ được bắt nguồn từ phong tục tập quán Tiếng Anh.
- Sẽ dễ sử dụng và phiên dịch.
- Sẽ được ứng dụng và tổ chức trực tuyến, trong môi trường dựa vào Web.
- Sẽ cung ứng việc kiểm soát thư tịch có hiệu quả trong tất cả loại phương tiện (liên biến và số).
- Sẽ tương thích với những tiêu chuẩn khác trong việc mô tả và truy hồi tài nguyên.
- Sẽ được dùng lâu dài trong cộng đồng thư viện.

Thế nhưng, quyết định trên một lần nữa được chuyển hướng để đối phó với những thách thức mới đối với tài nguyên số và những biểu ghi được tạo ra bởi những quy tắc được dùng trong một môi trường số. Môi trường hiện nay là rất khó để phát triển từ AACR2 để đáp ứng yêu cầu trên. Sự chuyển hướng này được ghi nhận từ Hội nghị thường niên Hội thư viện Hoa Kỳ ALA năm 2005 tại Chicago, như là một phần trong kế hoạch chiến lược, Ban chỉ

đạo biên soạn AACR (JSC) quyết định hành động hướng đến việc phát hành một ấn bản hoàn toàn mới phản ánh những tiêu chuẩn mới là *Resource Description and Access (RDA)*, tạm dịch là *Mô tả và truy cập tài nguyên* (*), và nhấn mạnh rằng ấn bản mới sẽ là một sản phẩm trực tuyến cho dù một bản in cũng sẽ được ấn hành. Theo kế hoạch *RDA* sẽ được xuất bản vào đầu năm 2009. Đặc điểm của *RDA* là:

- Một tiêu chuẩn mới cho việc mô tả và truy cập tài nguyên.
- Được thiết kế cho môi trường số:
 - Sản phẩm dựa trên web (cũng có bản in).
 - Mô tả và truy cập tất cả tài nguyên số (và cả liên biến).
 - Tạo ra những biểu ghi có thể sử dụng trong môi trường số (Internet, Web OPAC, vv...).
- Tiêu chuẩn có nội dung đa quốc gia cung ứng việc truy cập và mô tả thư tịch.
- Dành cho tất cả mọi phương tiện.
- Độc lập với các khổ mẫu (vd. MARC 21) được dùng để chuyển tải thông tin.

Thực ra công việc xây dựng tiêu chuẩn mới cho miêu tả tài liệu đã được bắt đầu từ năm 2004, và Ủy ban nguyên lý AACR đã đề cử Tom Delsey làm biên tập chính. Tháng 12 năm 2004 phần I của AACR3 được soạn thảo xong. Năm 2005 có sự chuyển hướng như đã nói ở trên và tên mới RDA ra đời. Tháng 12 năm 2005 bản thảo phần I của RDA được soạn thảo xong. Cấu trúc của RDA đã được cải tiến và nay sẽ bao gồm hai phần A và B thay thế cho ba phần I, II, và III như đã dự trù trước đây.

Khái quát cấu trúc của RDA như sau:

- Phần A sẽ bao gồm những yếu tố mô tả và truy cập được trình bày như là những quy tắc nghiệp vụ cho biểu ghi thư tịch: FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Records*)
- Phần B sẽ bao gồm kiểm soát tính có thẩm quyền (tính nhất quán) đối với dạng thức của những điểm truy cập được trình bày như là những quy tắc nghiệp vụ cho dữ liệu có thẩm quyền: FRAD (*Functional Requirements for Authority Data*)

Cũng có hai tài liệu phụ lục gồm:

- Phân tích yếu tố RDA
- Bản đồ FRBR

Tiến trình biên soạn RDA như sau:

- Tháng 3-6/2007: Duyệt và chỉnh sửa chương 3
- Tháng 7-9/2007: Duyệt và chỉnh sửa chương 6-7
- Tháng 12/2007- Tháng 3/2008: Duyệt phần B
- Tháng 7-9/2008: Duyệt bản thảo đầy đủ của RDA
- 2009: Phát hành RDA

Với sự chuyển hướng kịp thời, chúng ta hy vọng JSC sẽ cho ra đời một Bộ Quy tắc mô tả hoàn toàn phù hợp với giai đoạn chuyển đổi biên mục hiện nay – Biên mục hoàn toàn dựa trên môi trường Web. Một lần nữa, biên mục thay đổi có nghĩa rằng lịch sử thư viện sang trang: Thư viện trong môi trường số. Công nghệ thông tin và truyền thông, đặc biệt là công nghệ Web, đóng vai trò then chốt trong hoạt động thông tin thư viện.

(*) thuật ngữ *tài nguyên – resource* ngày nay được dùng phổ biến trong ngành Thông tin - Thư viện để chỉ tất cả các loại hình tài liệu, in ấn, điện tử, và đa phương tiện. (Thuật ngữ tài nguyên dần dần thay thế cho tài liệu).

Trong chuẩn biên mục Dublin Core và Bộ Quy tắc biên mục RDA, người ta gọi một đối tượng để biên mục: một cuốn sách, một bài báo, một tấm hình, một tài liệu điện tử, một video clip, một bài hát, vv... là *một resource – một tài nguyên*.

Chúng ta không nên nhầm lẫn giữa *information resource* là *tài nguyên thông tin* với *information source* là *nguồn thông tin*. Do đó *open source* là *nguồn mở* còn *open resources* là *tài nguyên mở* tức là tài nguyên miễn phí trên mạng.

Tham khảo:

1. *AACR3: Resource Description and Access* / Dr. Barbara B. Tillett, Chief, CPSO, Library of Congress, 2004.
2. *Changing Direction: From AACR to RDA* / Jennifer Bowen.- ALA Annual Meeting, Chicago, June 26, 2005.
3. *Dictionary for Library and Information Science* / Joan M. Reitz.- Westport, Connecticut: Libraries Unlimited, 2005.
4. *Outcomes of the Meeting of the Joint Steering Committee Held in Chicago, U.S.A., 24-28 April 2005* / Jennifer Bowen, ALA Representative to the Joint Steering Committee.
5. *RDA thay thế AACR2* / Nguyễn Minh Hiệp.- Bản tin “Thông tin-Thư viện” – Liên hiệp Thư viện miền Đông Nam bộ và cực Nam Trung bộ, 2005.
6. *Resource Description and Access: Background and Context* / Dr. Barbara B. Tillett. - ALA Annual Conference, Chicago, June 26, 2005.
7. *RDA Scope and Structure (2007)* <http://www.collectionscanada.ca/jsc/docs/5rda-scoperev.pdf>
8. *RDA Element Analysis (June 2007)* <http://www.collectionscanada.ca/jsc/docs/5rda-elementanalysis.pdf>
9. *RDA to FRBR mapping (June 2007)* <http://www.collectionscanada.ca/jsc/docs/5rda-frbrmapping.pdf>
10. *Draft RDA Objectives and Principles* <http://www.collectionscanada.ca/jsc/docs/5rda-objectives.pdf>